

Profesor Marian Zdzisław Pawlak zmarł 26 XII 2016 r. w Bydgoszczy. Został pochowany w Toruniu na cmentarzu Parafii pw. św. Antoniego przy ul. Owsianej 57.

Dnia 7 X 1967 r. Marian Pawlak ożenił się z Różą Łukaszewicz. Ich syn Przemysław (urodzony 2 X 1968 r. w Toruniu) jest absolwentem UMK w Toruniu.

*Michał Raczkowski (Bydgoszcz)
przy współpracy Jerzego Dygdały (Toruń)*

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2017.09>

ANDRZEJ PIĄTKOWSKI
(1938–2016)

Andrzej Piątkowski był rodowitym torunianinem. Urodził się w tym mieście 28 X 1938 r. w rodzinie nauczycielskiej. Jego ojciec Jan był nauczycielem, matka Elżbieta zajmowała się prowadzeniem domu. Przeżywszy jako dziecko niemiecką okupację, po jej zakończeniu ukończył szkołę podstawową i średnią, uzyskując w 1955 r. świadectwo dojrzałości. Studiował historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK) i pod kierunkiem prof. Leonida Żytkowicza przygotował pracę magisterską pt. *Stosunki społeczno-gospodarcze w województwie gnieźnieńskim w drugiej połowie XVIII wieku*. Na seminarium magisterskim zdobył sporą wiedzę w zakresie historii gospodarczej ziem polskich na przełomie XVIII i XIX w., a równocześnie znajomość języka łacińskiego, ponieważ prof. Żytkowicz prowadził dla swoich trzech seminarzystów zajęcia w rodzaju lektoratu.

Po uzyskaniu w 1960 r. tytułu magisterskiego 16 sierpnia tego roku rozpoczął pracę nauczyciela historii w żeńskim Liceum im. Marii Konopnickiej, mieszczącym się także na ul. Konopnickiej, w „mieście na soli” – Inowrocławiu. Po dwóch latach pedagogicznej przygody w 1962 r. został przyjęty na etat asystenta w toruńskiej Pracowni Dziejów Prus Królewskich (później Zakład Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich, obecnie Pracownia o tej nazwie) Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Nadmienić należy, że w tym czasie toruńska Pracownia kierowana przez prof. Mariana Biskupa wchodziła w skład Zakładu Historii Pomorza w Poznaniu, kierowanego przez prof. Gerarda Labudę (oprócz toruńskiej były także Pracownie w Gdańsku i Szczecinie).

Przedmiotem badań A. Piątkowskiego były wprawdzie zagadnienia związane z tematyką kultury materialnej chłopów ziemi chełmińskiej w XVIII w., a następnie problematyka posiadłości ziemskich miast, w tym zwłaszcza Elbląga. Wynikiem tych badań jest oparta na księgach rachunkowych kamlarii Elbląga, recessach Rady Miejskiej tego miasta i katastrze fryderycjańskim z 1772 r. dysertacja doktorska, obroniona na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu, zatytułowana *Posiadłości ziemskie miasta Elbląga w XVI–XVIII wieku*, napisana pod kierunkiem Mariana Biskupa. Na jej podstawie uzyskał w 1970 r. stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii i od 1 I 1971 r. stanowisko adiunkta. Praca ukazała się drukiem w Wydawnictwie Ossolineum w 1972 r. i uzyskała pozytywne recenzje, także niemieckich historyków w ówczesnych RFN i NRD.

W Instytucie Historii PAN obowiązywały ustalone plany badań, do których pracownicy winni się dostosować. W związku z doświadczeniem badawczym i zdobytą wiedzą na temat problematyki miejskiej od 1970 r. A. Piątkowski podjął badania nad szerszym tematem, dotyczącym już XIX stulecia, mianowicie miast na terenie prowincji Prusy Zachodnie. Od 1984 r. równolegle interesował się zagadnieniami transportu kolejowego w państwie prusko-niemieckim w XIX i XX w. oraz dziejami Warmii i Mazur w tym samym okresie.

Wielokrotnie wyjeżdżał na kwerendy w archiwach niemieckich, zwłaszcza do Merseburga koło Halle, gdzie do 1993 r. znajdowały się akta centralnych władz prowincji Prusy Zachodnie oraz akta centralnych władz Królestwa Pruskiego, oraz do Halle, Lipska, także jako stypendysta Historische Kommission zu Berlin do Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlin-Dahlem, nawiązując w trakcie tych wyjazdów kontakty naukowe z archiwistami i historykami niemieckimi. W tym miejscu należy podkreślić wnikliwość i skrupulatność A. Piątkowskiego w penetracji literatury niemieckiej dotyczącej interesujących go zagadnień, zwłaszcza źródeł, i żmudne ich opracowywanie, przygotowywanie tabel i wykresów z pomocą pióra i ołówka, a w najlepszym razie maszyny liczącej z korbką, zresztą jak wielu innych ówczesnych polskich badaczy dziejów gospodarczych. Należy to z całą mocą podkreślić, zwłaszcza w XXI w., w którym ówczesne możliwości techniczne prowadzenia badań w porównaniu do perspektyw, jakie dziś daje komputer i Internet (wykresy, tabele, grafika *etc.*), jawią się jako rękodzieło, a mimo to ówczesne prace, zdaniem piszącego ten biogram, w niczym nie ustępują dzisiejszym, a w wielu przypadkach stanowią kompendium wiedzy, które nie wymaga uzupełnień czy nowego spojrzenia. Szkoda, że wielu młodych adeptów historycznego rzemiosła nie zawsze sięga do tych prac; w Internecie ich nie znajdzie, jedynie w bibliotece.

Wynikiem wymienionych badań A. Piątkowskiego, poza publikacją licznych artykułów zwłaszcza w polskich, ale i w niemieckich periodykach histo-

rycznych oraz recenzji, są dwie książki. Jedna z nich pt. *Miasta Prus Zachodnich w pierwszej połowie XIX wieku. Przemiany demograficzne i społeczno-zawodowe*, oparta na penetracji ogromnej, rękopiśmiennej bazy źródłowej, uznana za rozprawę habilitacyjną, pozwoliła jej autorowi na uzyskanie stopnia doktora habilitowanego po kolokwium przed Radą Naukową Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 1986 r. W licznych recenzjach podkreślono, że ukazała ona po raz pierwszy, operując poważną liczbą tabel statystycznych, węzłowe zagadnienia z zakresu demografii i struktury społecznej miast pomorskich i częściowo wielkopolskich w schyłkowym okresie gospodarki feudalnej, u progu nowej formacji gospodarczo-społecznej. Praca jest często cytowana. Druga, obszerna monografia pt. *Kolej Wschodnia w latach 1842–1884*, opublikowana przez ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie w 1996 r., jest pionierską w tej materii, obrazującą dzieje i ekonomikę nowoczesnego na owe czasy środka transportu we wschodnich prowincjach ówczesnych Prus i Cesarstwa Niemieckiego. Otrzymała bardzo pozytywne opinie wymagających recenzentów.

Prace badawcze nad dziejami Mazur i Warmii zaowocowały opracowaniem 56 haseł do *Słownika Historycznego Warmii i Mazur*, które niestety nie doczekały się publikacji ze względu na upadłość olsztyńskiego Wydawnictwa Pojezierze.

Dnia 1 IX 1986 r. dr. hab. A. Piątkowskiemu awansowano na stanowisko docenta w IH PAN.

Kontynuował badanie zagadnień ekonomiki transportu lądowego i śródlądowego na obszarze tzw. Wielkiego Pomorza (termin uznany przez prof. M. Biskupa, dyskusyjny dla historyków z Warszawy) w XIX i XX stuleciu. W związku z przygotowaniem przez Zakład Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich tomu V syntezy *Historia Pomorza* prowadził badania nad zagadnieniami struktury demograficznej, społecznej i wyznaniowej województwa pomorskiego w latach 1920–1939. Niestety stan zdrowia nie pozwolił mu na opracowanie redakcyjne swojej kwerendy, ale udostępnił redakcji tego tomu zebrane materiały.

W latach 2000–2001 opublikował obszerną biografię swojego mistrza prof. Leonida Żytkowicza oraz monografię pierwszej prywatnej w Prusach Wschodnich, jakże ważnej, linii kolejowej Tylża–Wystruć w latach 1862–1884 (Toruń 2001). Opublikował także wiele biogramów znanych torunian.

Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 I 2001 r. nadano mu tytuł profesora nauk humanistycznych.

W latach 1972–1974 prowadził wykłady o historii gospodarczej Polski od XVI do XIX w. Udzielał konsultacji pracownikom naukowym i studentom

Wydziału Sztuk Pięknych i Konserwatorstwa UMK w Toruniu w związku z ich pracami nad dziejami dworców kolejowych Pomorza.

W 2001 r. otrzymał propozycję zatrudnienia na warunkach pierwszego etatu w Instytucie Historii Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego (później Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego) w Bydgoszczy (UKW). Dnia 1 października tego roku objął tam kierownictwo Zakładu Historiografii i Epistemologii. Nadal na pół etatu zatrudniony był w Instytucie Historii PAN, realizując badania w ramach toruńskiego Zakładu Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich. W dniu 1 III 2002 r. uzyskał mianowanie na stanowisko profesora zwyczajnego w Akademii Bydgoskiej. Dnia 26 I 2006 r. rektor UKW w Bydgoszczy powierzył prof. A. Piątkowskiemu funkcję kierownika Zakładu Historii Gospodarczej w Instytucie Historii na okres od 1 III do 30 IX 2006 r. i w tym przedziale czasowym prowadził zajęcia z tematyki dotyczącej integracji europejskiej, historii gospodarczej Europy w XX w., historii myśli ekonomicznej oraz statystyki i demografii.

Od 1 X 2005 r. do 30 IX 2006 r. realizował się dydaktycznie także w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu, a potem do 2008 r. w Wyższej Szkole Bankowej w Gdańsku, prowadząc tam zajęcia z zakresu finansów i rachunkowości na I i II stopniu studiów.

Z dniem 30 IX 2006 r., uzyskując wiek emerytalny, na własną prośbę zrezygnował z dalszej pracy na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Profesora Andrzeja Piątkowskiego poznałem w październiku 1971 r., kiedy zostałem zatrudniony w tej samej placówce naukowej. Prywatnie był klasycznie ubranym dżentelmenem z zasadami. Niekiedy jednak był zbyt pryncypialnym. Nie przeszkadzało to jednak w koleżeńskich dysputach, tak w trakcie spotkań, jak i pozebraniowych „herbatkach” w Klubie Nauczycielskim, który znajdował się tam, gdzie obecnie mieści się sala widowiskowa „Jordanki”. To był niepisany zwyczaj naszej Pracowni. Tam wymienialiśmy doświadczenia naukowe, swoje wątpliwości, a nieraz spieraliśmy się, i to na tematy zarówno historyczne, jak i współczesne. Po przejściu Profesora do UKW kontakty się nieco rozluźniły, ale do końca jego życia PAN-owcy z Pracowni toruńskiej traktowali prof. Piątkowskiego jak współpracownika i kolegę.

Profesor Andrzej Piątkowski nie należał do osób lansujących swoją osobę i publikacje. Był skromnym, ale wnikliwym i skrupulatnym badaczem opierającym swoją twórczość naukową na bogatej bazie źródłowej, dzięki czemu informacje i wnioski przekazane w jego drukowanych dziełach są niepodważalne i aktualne.

Zmarł 9 II 2016 r., został pochowany na cmentarzu św. Jerzego przy ul. Gałczyńskiego w Toruniu.

Szczepan Wierchostawski (Toruń)